

NORRA DJURGÅRDSSTADEN

GASVERKET

Granskningshandling

Hus 30

2015-03-27

Annika Andersson

Bjerking AB

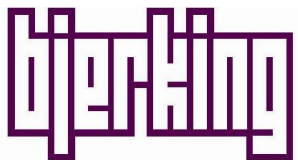
Strandbodgatan 1, Uppsala

Mobil: 076-766 87 47

Bild: Konzept Stockholm

REV	DATUM	BESKRIVNING
01	15-05-25	Antikvarisk förundersökning

www.bjerking.se

Gasverksområdet

Hjorthagen 1:3

Antikvarisk förundersökning och karaktärisering

Hus 30, Kondensatorhus

Objekt:

Hjorthagen 1:3
Hus 30
Gasverksområdet
Hjorthagen, Stockholm

Beställare:

JR Kvarterfastigheter
genom Projektbyrån

Granskad av:

Annika Andersson

Korrekturläsare:

Johan Dellbeck

2015-03-27

Rev. 2015-05-25

Uppsala

Ansvarig antikvarie:

Annika Andersson
Bjerking AB
Strandbogatan 1, Uppsala
Mobil: 076-766 87 47
annika.andersson@bjerking.se

Handläggande antikvarie:

Maria Ros
Saara Gröhn
Annika Andersson
Joel Ringh

Foton:

Samtliga foton är tagna av Bjerking AB om inte annat anges.

Omslagsfoto:

Hus 30 sett från nordväst taget av Saara Gröhn
2014-11-19.

Innehållsförteckning

Inledning	s. 4
Bedömningsgrunder	s. 5
Sammanfattning historik	s. 7
Historik	s. 8
Tidslinje	s. 14
Förändringar i årtal	s. 16
Datering av väggar	s. 17
Kulturhistorisk karaktärisering exteriör	s. 21
Kulturhistorisk karaktärisering interiör	s. 23
Kulturhistorisk värdering	s. 26
Källhänvisning	s. 28
Källor	s. 31

Inledning

Bakgrund och syfte

Bjerking AB har givits i uppdrag av JR Kvartersfastigheter, genom Projektbyrån Stockholm AB, att i en antikvarisk förundersökning genomföra en kulturhistorisk karaktärisering och värdering.

Syftet är att skapa ett material som kan användas som grund för kommande förändringsarbete som kommer äga rum under lång tid. Materialet kommer även kunna ligga till grund för förändringar som görs i förvaltningsskedet. Materialet förhåller sig således inte till några ombyggnadsförslag utan är tänkt att ligga till grund för kommande konsekvensanalyser.

Omfattning

Deluppdraget omfattar kulturhistorisk karaktärisering och värdering av interiör och exteriör för hus 27 inom Gasverksområdet i Hjorthagen, Stockholm. Uppdraget omfattar även byggnadens historik för att klargöra vilka förändringar byggnaden gått igenom med tiden.

Deluppdraget är en de i ett större uppdrag som omfattar *Antikvarisk förundersökning* för Gasklocka 1 samt hus 5, 8, 10, 12 (den s.k. portvaktstugan) 14, 15/16, 20, 21, 24/25/25, 27, 29 och 30. Uppdraget omfattar även en historik över området för att ge en bild över hur området som stort förändrats. Mot den övergripande historiken går det sedan att ställa olika förslag på kompletterande bebyggelse för att klargöra om ny bebyggelse påverkar områdets kulturhistoriska värde.

Eftersom en antikvarisk förundersökning ska vara ett verktyg även inför myndighetsutövning är det viktigt att klargöra vilka delar av en byggnad och miljö som omfattas av gällande lagrum och vilka som faller utanför lagens ram. T.ex. kan produktionsteknisk utrustning så som maskiner tillföra karaktärsdrag och bidra till en byggnads kulturhistoriska värde. Maskinerna kan däremot inte skyddas med gällande lagstiftning eftersom de som lös egendom omfattas av Jordabalken (1970:994).

Benämning av byggnaderna

Vid numrering och benämning av byggnaderna används de nu vedertagna numren och benämningarna. Flera av byggnaderna i området har med tiden givits andra namn och benämningar än de ursprungliga, beroende på förändrad bebyggelsestruktur i området samt ändrad användning av byggnaderna.

De äldre benämningarna redovisas under varje enskild byggnads historik. För material som belyser utvecklingen av området och förändring av byggnadsstrukturens utveckling hänvisas till det enskilda dokument som redovisar områdets historik som helhet.

Redovisning av materialet

Varje enskild byggnad och dess historik samt historiken i stort redovisas separat i enskilda dokument som överlämnas i digitalt format till uppdragsgivaren. Genom att varje byggnad redovisas i ett separat dokument ökar flexibiliteten i materialet.

Vad är en antikvarisk förundersökning?

Dokumentet *Antikvarisk förundersökning* är ett verktyg att använda under förprojekterings- och projekteringsfasen då en byggnad eller ett område ska genomgå förändringar.

Dokumentet syftar till att beskriva olika förändringar som har påverkat en byggnads eller ett områdes *kulturhistoriska värden och karaktärsdrag*. Det syftar också till att klargöra *vilka värden och kulturhistoriska karaktärsdrag* som byggnaden och området besitter i dagsläget.

Utifrån dessa uppgifter kan sedan antikvarien på ett överblickbart sätt värdera och bedöma om ett åtgärdsförslag är varsamt och hänsynsfullt mot byggnadens kulturhistoriska värdena och karaktärsdrag, eller om åtgärden innebär en förvanskning.

Vad är kulturhistorisk karaktärisering?

Byggnaders karaktärsdrag är en hänvisning till PBL 8 kap 17 §. Genom att hänsyn tas till karaktärsdragen tas byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tillvara. Därmed undviks även förvanskning i enlighet med PBL 8 kap 13 §.

En kulturhistorisk karaktärisering syftar därför till att ange vilka en byggnads kulturhistoriska karaktärsdrag är, så att dessa kan värnas särskilt.

För beskrivning av byggnaders karaktärsdrag används Boverkets *Checklista karaktärsdrag* som utgångspunkt, dock används inte rubriken *Kompletterande begrepp* eftersom dessa förklaras närmare i kapitlet om kulturhistoriska värden. Karaktäriseringen är även något mer komprimerad för att vara anpassad till det beskrivna objektet. Checklistan finns att tillgå via Boverkets hemsida.

Vad är kulturhistoriskt värde?

Byggnadens kulturhistoriska värde hänvisar till flera delar i PBL, bl.a. PBL 2 kap 6 § samt PBL 8 kap 13 och 17 §§. Det är dock inte fastställt vare sig i lagtext eller rättspraxis vad kulturhistoriskt värde är.

Synen på vad kulturhistoriskt värde är förändras med tiden, ungefär som arkitekturstilar förändras. Tolkningen av vad som är kulturhistoriskt värdefull kan därmed inte ses som en statisk bedömning utan måste ses som en bedömning som kan omtolkas utifrån ny rättspraxis och förändringar i samhället.

Denna antikvariska förundersökning utgår från en modell framtagna av Riksantikvarieämbetet. Modellen beskrivs i boken *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* av Axel Unnerbäck. Modellen bygger på att det kulturhistoriska värdet är uppbyggt av dokumentvärden, upplevelsevärden och förstärkande värden. Dessa kan sinsemellan ha olika dignitet vilket innebär att ett värde kan ses som mindre viktigt än ett annat.

Bedömningsgrunder

Tidigare antikvariska ställningstaganden

Stockholms stads klassificering

 Blå

Fastighet med bebyggelse vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringarna för byggnadsminnen i kulturminneslagen.

Nyréns Arkitektkontors klassificering

Kulturhistoriskt värde, fördjupning

 Särskilt kulturhistoriskt värde, exteriör

 Särskilt kulturhistoriskt värde, interiör

 Ingen produktionsteknisk utrustning

Känslighet/Tålighet enligt

 Hög känslighet, exteriör

 Hög känslighet, interiör

 Ingen produktionsteknisk utrustning

Lagstadgat skydd

Den aktuella fastigheten omfattas inte av detaljplan. I dagsläget pågår planläggning av vissa delar av området av Stockholms stadsbyggnadskontor.

Trots att byggnaden inte omfattas av detaljplan gäller Plan- och bygglagen (PBL) vid ändring av byggnaden. Detta innebär att om byggnaden bedöms besitta stora kulturhistoriska värden omfattas byggnaden av förvanskingsförbud i enlighet med PBL 8 kap 13 §. Vidare omfattas byggnaden av varsamhetskravet enligt PBL 8 kap 17 §. Samtliga åtgärder som utförs inom fastigheterna ska utföras varsamt så att de kulturhistoriska karaktärsdragen beaktas.

Området ingår i riksintresse för kulturmiljövården *Stockholms innerstad med Djurgården* enligt Miljöbalken (MB) 3 kap 6 §.

Området och byggnaderna är inte byggnadsminnesmärkta i enlighet med kulturmiljölagen (KML).

Stockholms stadsmuseums klassificering

Den aktuella fastigheten är markerade som *blå* i Stockholms stadsmuseums inventering, vilket innebär att museet tillsammans med Kulturnämnden har bedömt att samtliga byggnader på fastigheten har ett sådant stort kulturhistoriskt värde att de är att likställa med en byggnadsminnesmärkt byggnad.

Stockholms stadsmuseums klassificering är inte juridiskt bindande och får inte användas som ett juridiskt bindande material, vilket klargjorts i beslut från JO 2012-02-23 med dnr: 5716-2010. Klassificeringen ska däremot ses som vägledande.

Tidigare ställningstaganden

Bjerking AB har genomfört en översiktlig karaktärisering av ett flertal hus inom Gasverksområdet, daterad 2014-12-27.

Ett antikvariskt planeringsunderlag har tidigare utförts av Nyréns arkitektkontor, daterat 2010-04-20, lett av Urban Nilsson. Planeringsunderlaget har benämnts som antikvarisk förundersökning och beställdes av Stockholms Stads Exploateringskontor.

Förundersökningen utförd av Nyréns skiljer sig enligt intervju med Urban Nilsson (2015-03-06) från de som utförs av Bjerking AB på så sätt att Nyréns rapport är framtagna som ett planeringsunderlag inför stadens detaljplanearbete för området. Rapporterna framtagna av Bjerking AB är ingående studier av respektive byggnad beställda av blivande fastighetsägare, mot vilka olika förändringsförslag kan ställas. Enligt Urban Nilsson skulle Nyréns rapport även kunna kallas kulturmiljöutredning eller kulturmiljöanalys, då syftet med rapporten var att på ett mer övergripande plan presentera kvalitéer i området och fungera vägledande för stadens handläggare i frågor

om prioritering. Rapporterna påminner om varandra då samtliga utgår från den fysiska miljön och sätter byggnaderna i sin historiska kontext, men Nyréns förundersökning bör ses som ett övergripande planeringsunderlag för staden och Bjerking ABs förundersökningar som projekteringsunderlag för fastighetsägaren. Då Bjerking haft möjlighet att göra mer extensiva arkivsök och tar fram mer djupgående rapporter om respektive byggnad än Nyréns hade möjlighet till, kan ny kompletterande fakta komma fram som kan ge nya förhållningsregler.

Får kulturhistoriskt värdefull bebyggelse ändras?

PBL och gällande rättspraxis anger inte att byggnader med ett kulturhistoriskt värde inte får förändras, bara att de inte får ändras ovarsamt eller så att de förvanskas. Samtidigt måste det även ske en vägning mellan allmänna och enskilda intressen i enlighet med PBL 2 kap 1 § då fråga om varsamhet och förvanskning hanteras.

Enligt idag gällande lagstiftning och aktuella rättsfall kan förändringar i många fall genomföras, det handlar snarare om *hur* åtgärderna utförs än *om* de utförs.

Terminologi

Så långt som möjligt används terminologin och definitioner enligt PBL 1 kap 4 § och PBF 1 kap 2-5 §§. Det innebär bl.a. att en anläggning är en sådan anläggning som anges i PBF 6 kap 1 §.

Källmaterial

För arkivstudier har material från ett flertal arkiv inhämtats. Även en litteraturstudie har genomförts. För exakt lista på använda arkivhandlingar se avsnitt Källor.

Kommentarer kring arkivhandlingar och källor

Gasverket och dess historia har avhandlats i flera böcker och utredningar. I vissa fall finns motstridiga uppgifter. I denna utredning hänvisas därför så långt som möjligt till grundkällor i form av ritningsmaterial.

Bedömningsgrunder

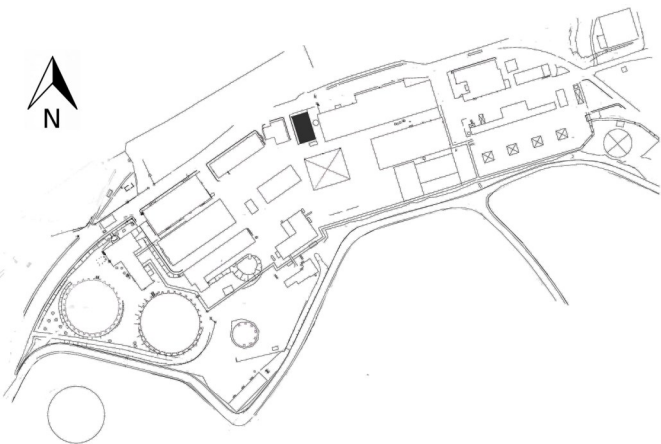
Tolkningen av äldre källor samt ritningsmaterial och fotografier försvåras avsevärt genom att det stora arkivet över gasverket har splittrats upp och återfinns i olika arkiv. I samband med att arkivet splittrats har handlingar kommit på villovägar vilket medfört att det mycket stora arkivmaterialet som innehåller allt från utformning av spisar i arbetarbostäderna till konstruktionsritningar för gasklockorna har tappat sin kontinuitet. I flera fall har ritningar som funnits registrerade inte kunnat plockas fram eftersom det varit oklart i vilket arkiv de finns eller om de ens existerar längre.

Utöver ovan angivet material och vad som redovisas i avsnittet Källor finns en samling om ca 140 glasplåtar i privat ägo hos Peter Nyblom som Bjerking AB av kostnadsmässiga skäl ej haft möjlighet att ta del av. Fotografierna är tagna av Karl Eklund under 1892-1912 och visar uppförande av verkets byggnader och när verket tagits i drift.

Källkritik för datering av ombyggnation och väggar

Det som främst legat som grund för datering av väggar och ombyggnationer är det insamlade arkivmaterial från SSAs Kart- och Ritningsarkiv. Materialet som används återfinns i stora drag i historiken i förundersökningen och resonemang kring datering kan således återfinnas i texten och kopplas till bilder. Det årtal som angetts i väggdateringen har grundats på dateringen på den tidigaste ritningen som väggen syns på. Detta innebär att vid vissa fall är ritningen en ombyggnationsritning som visar nybyggnation av en vägg vilket återfinns markerat på grundritningen. I andra fall är det inte klargjort om väggen är ett planerat tillägg eller en redan befintlig vägg. Dateringen utgår från första kända årtal som angetts på ritning och inte exakt uppförandeår. Detta innebär att alla årtal på väggdateringskartorna anges som cirka.

Hus 30 — Kondensatorshus

Kondensatorhuset kallades ursprungligen Kondensationshus på situationsplaner och i text (dock ej på kolorerade ritningarna) med anledningen av sin funktion som kondensator vilket innebär avkylning av gasen i vattenkondensatorer i så kallad kondensation. Kondensation i detta fall innebär en process där process varigenom två molekyler binds samman under ett utträde av en mindre stark del.¹ Den utträdande delen är i detta fall tjära, för vilken man även i kondensatorhuset installerade två tjäravskiljare.²

Byggnaden ritades av Ferdinand Boberg. Kondensationshuset uppfördes 1892 och har fått sitt namn då den innehöll kondensatorer som är till för att kyla gasen när den kommer från ugnarna.

Från och med ca 1920-talet benämns huset som Kondensatorshus. Byggnaden ligger längs huvudstråket mot Husarviken och är en del av områdets slutna fasadlinje åt norr. Byggnaden har varit kondensatorhus, svavelvätesanläggning och förråd. Idag står den tom. Inga av de ursprungliga maskinerna finns kvar i byggnaden.

En del av kondensatorhuset revs enligt ritnings- och kartmaterial från Lantmäteriet någon gång mellan 1939 och 1951. Under 1950-talet fanns senare en fristående byggnad på samma plats som den rivna delen. Än idag finns en byggnad på denna plats. Byggnaden övergick om inte tidigare sannolikt vid nedläggningen 1972 till att bli förråd och står idag tom.

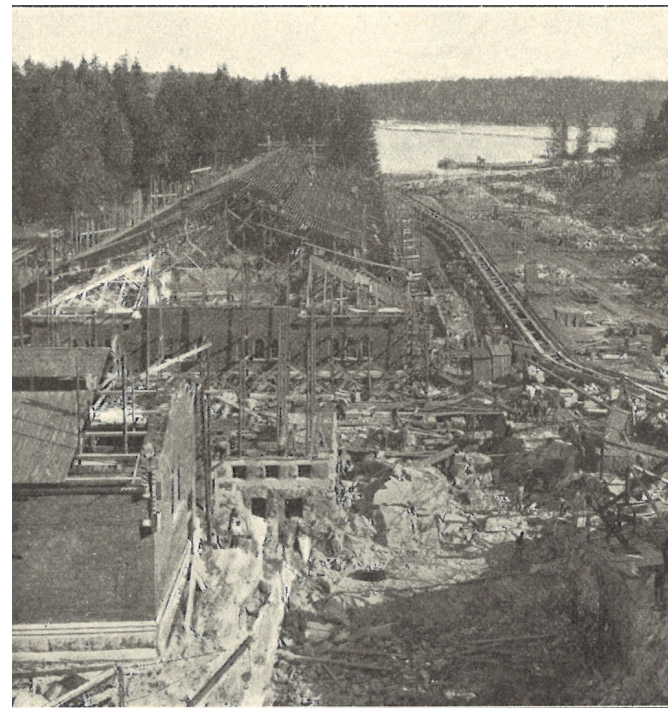

Bild 4: Foto av Värtagasverket under uppbyggnad. Hus 27 syns i vänstra hörnet och framför byggsplatsen för hus 30. Källa: Stockholms Belysning.

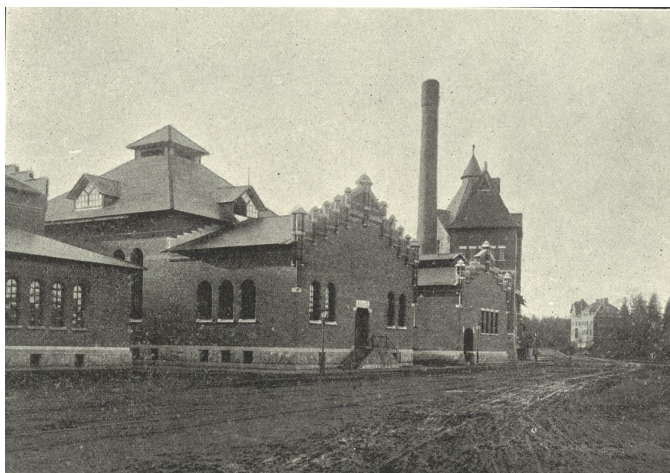

Bild 2. Kondensatorshuset 1893. Källa: Stockholms belysning

Bild 3. Kondensatorshuset tidigt 1900-tal. Källa: SSM

Bild 5. Kondensatorshuset 1899. Källa: SSM

Historik — Nybyggnad

1892 Nybyggnad av Kondensatorhus

Kondensatorhuset är uppfört efter ritningar av Ferdinand Boberg. Byggnaden var en del av den ursprungliga plan som Ferdinand Boberg hade för Värtaverket. Tack vare sin lätt kyrkliga arkitektur och rymd med sitt branta tak kallas den ibland för "kyrkan".

Uppförandefas och syfte

Kondensatorhuset uppfördes i syfte att kyla av gasen i vattenkondensatorer i så kallad kondensation. Kondensation i detta fall innebär en process där process varigenom två molekyler binds samman (och blir en mer stabil produkt) under ett utträde av en mindre stark del.³ Den utträdande delen är i detta fall tjära, för vilken man även i kondensatorhuset även installerade en tjäravskiljare.⁴

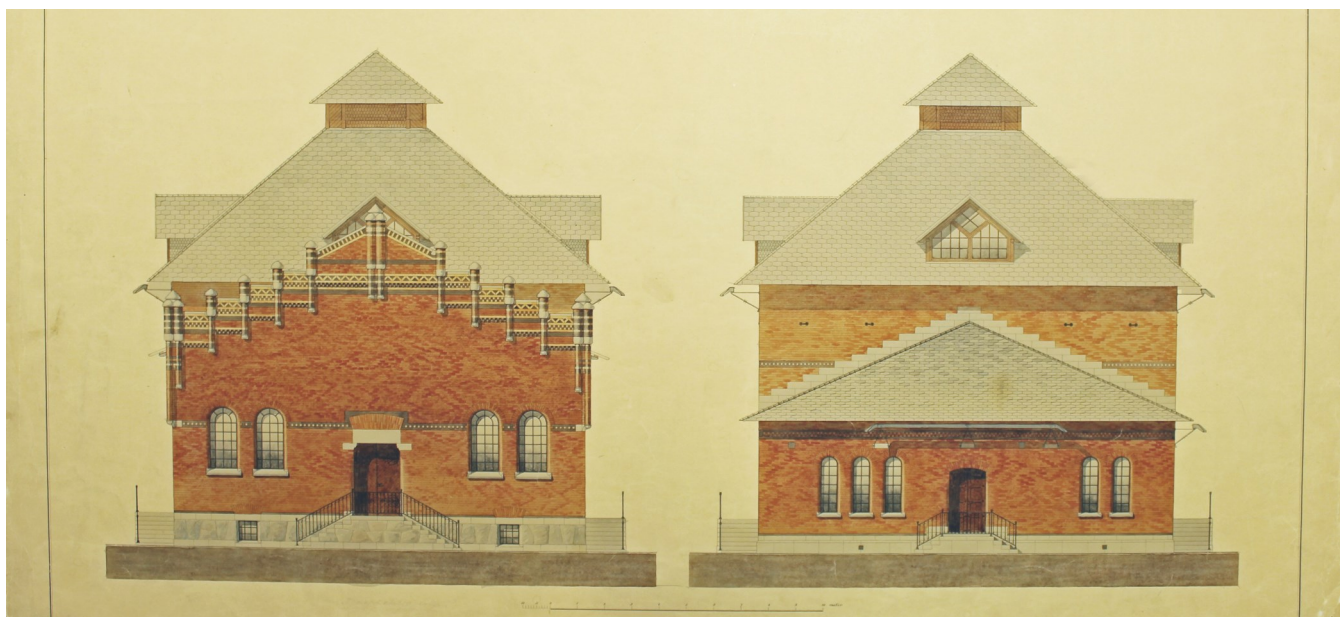
Byggnaden

Byggnaden uppfördes i en våning med källare i största delen av huset. Huset har en tegelstomme och taket är belagt med papp. Fasaderna har mönstermurning i ett gördelband runt om byggnaden samt en ornamenterad trappstegsgavel mot nordväst.

Takformen är på den mittersta delen valmad åt samtliga väderstreck, den sydöstra delen är valmad och den nordvästra delen med trappstegsgavel har sadeltak. Fönstren är rundbågiga, samtliga ursprungligen spröjsade. Taktäckningen på den mittersta delen vilar liksom i Ångpannehuset (hus 27) samt Ångkraftscentralen (hus 30) på polonceau-takstol.

Bild 6: Överst t.h. Kolorerad fasadritning av fasad mot nordost 1893. Källa SSA.

Bild 7: Kolorerade fasadritningar av fasad mot nordväst och fasad mot sydost 1893. Källa SSA.

Historik — Nybyggnad

Interiör

Kondensatorerna i gasprocessen

Gasen leddes inom retorthusens två olika system till respektive systems olika apparater och sedan till respektive systems stationsmätare. Efter detta transporterades gasen från retorthusen till Kondensatorhuset för avkylning och tjäravskiljning⁵ innan den fördes vidare.

Två kylaranläggningar

Det fanns två kylaranläggningar inom Gasverksområdet. 1926 benämns de som en "äldre", som var avsedd för retortugnarna, och en "ny" avsedd för kammarugnarna. Båda kylde gasen genom vattenrörkylning⁶

I Kondensatorhuset låg enligt ritningar ursprungligen den äldre kylaranläggningen som hanterade gasen från retortugnarna. Huruvida den nya anläggningen anpassad för kammarugnarna installerades i Kondensatorhuset går i dagsläget inte att belägga utifrån granskade handlingar.

Bild 8: Fönster åt väst, syns även i till höger på ritningen i bild 10.

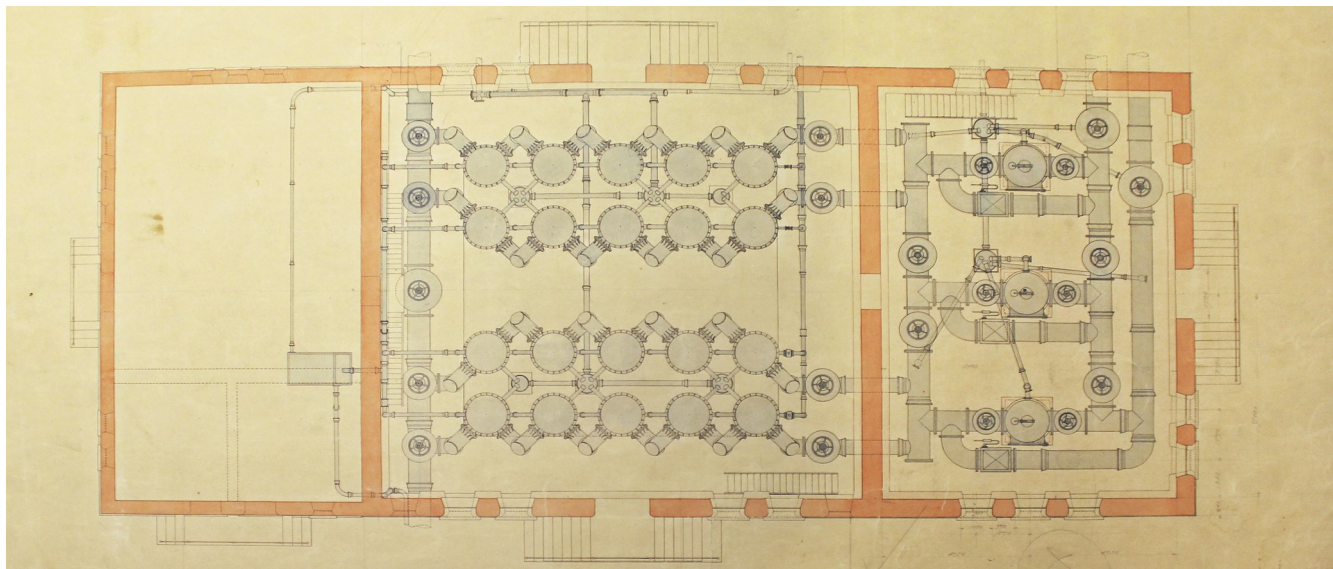

Bild 9. Kolorerad sektionsritningar. Källa SSA.

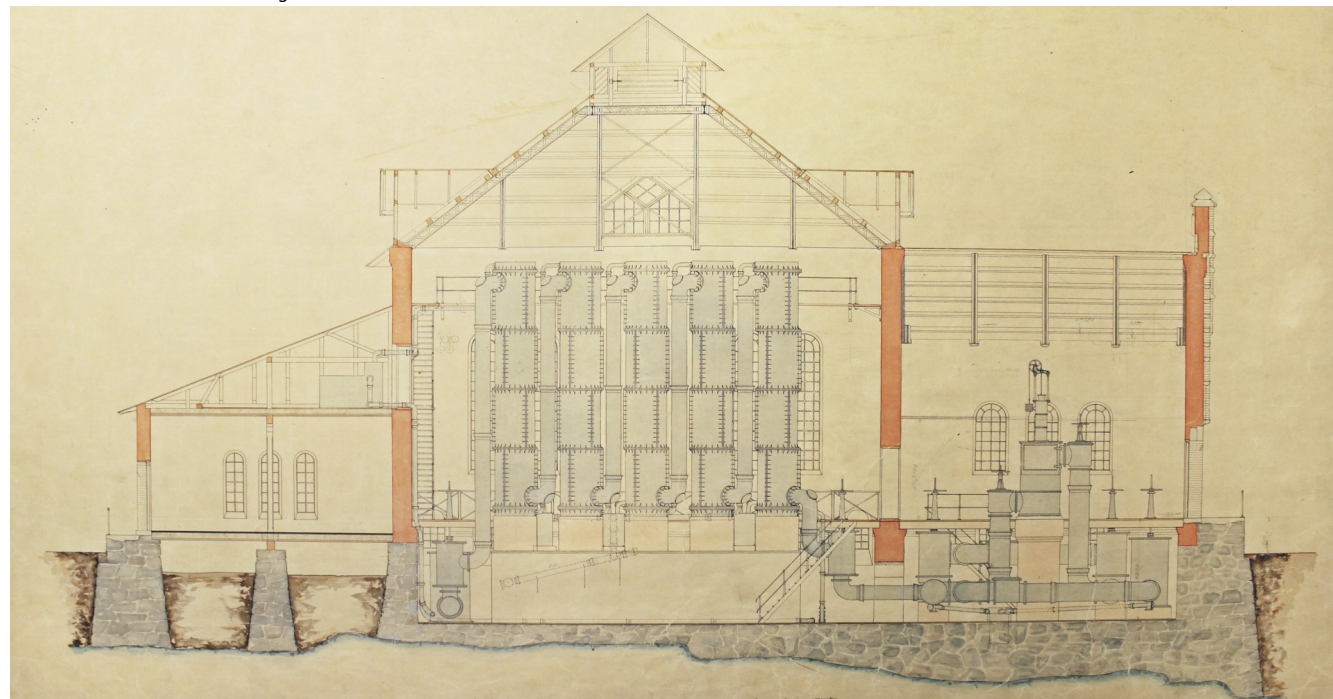

Bild 10. Kolorerad sektionsritningar. Källa SSA.

Historik — Nybyggnad

Interiör forts.

Produktionsteknisk utrustning

Kondensatorhusets äldre kylaranläggning avsett för retortugnarna innehöll två system vattenkondensatorer. Dessa bestod vardera om tio stycken kondensatorer som var 8,6 m i höjd och 1,3 m i diameter. Till systemet hörde även tre tjäravskiljare enligt Pelouze & Audouins patent.⁷

Ritningsmaterial från 1890-tal redovisar endast ett system (se bild 13-14) men bägge systemen (om vardera 10 kondensatorer) uppfördes enligt fotografier från 1914.

Bild 11: Tjäravskiljare 1914 Källa: SSM.

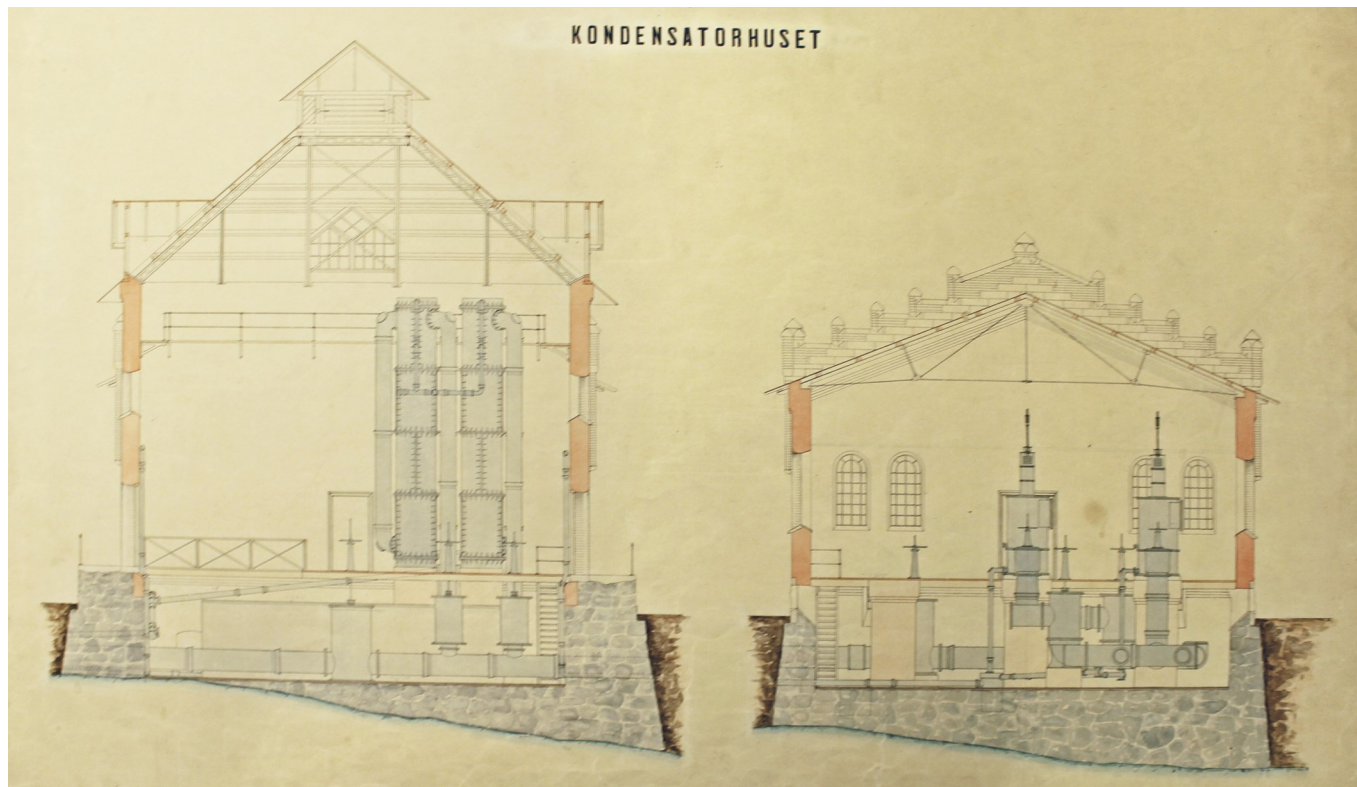

Bild 12: Sektionsritning 1890-tal. Källa SSA.

Bild 13-14: Kondensatorerna. Höger bild sett tagen åt söder, vänster bild tagen åt norr, samma riktning som vänstra ritningen ovan. Källa: SSM.

Bild 15: Tjäravskiljare 1914. Ses även ovan till höger på ritning en i bild 12.

Historik — Rivning av del av byggnad

1939-1951 Rivning del av byggnad och mindre fristående byggnad

En del av kondensatorhuset revs enligt ritnings- och kartmaterial (från Lantmäteriet) någon gång mellan 1939 och 1951. Delen som rivs har enligt ritningar inte innehållit några maskiner. Under 1950-talet fanns senare en fristående byggnad på samma plats som den rivna delen. En byggnad av samma storlek står kvar än idag.

Skorsten

Någon gång mellan 1903 och 1926 uppförs en skorsten mellan Hus 30 och Hus 26 tillkommit som gör att framkomligheten mellan husen minskar. Denna skorsten är idag den enda kvarvarande inom området.

Bild 16: Fotografi, mot öster med hus 30 till vänster i bild.

Bild 17: Foto mot norr med hus 30 bak i bild.

Bild 18: Foto från 1926 där ursprungligt utförande fortfarande är intakt. Notera även gasverksledningen som går rakt in i byggnadens sydvästra fasad. Källa: Gasverksföreningens Årsbok

Bild 19: Foto över området år 1939 där tillbyggnaden fortfarande är kvar. Källa: SSM

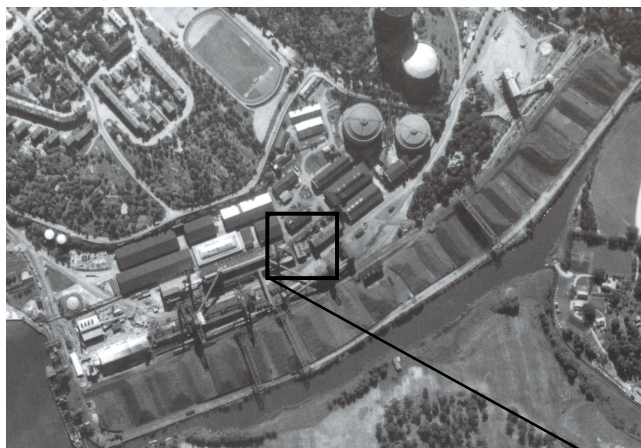
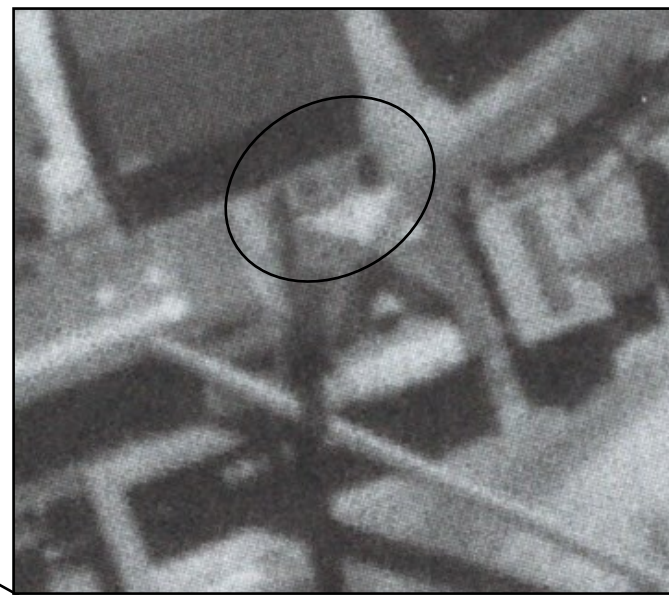

Bild 20: Foto från 1950 där någon form av tillbyggnad/byggnad syns. Källa: Gasverket i Värtan, ursprungligen Lantmäteriet.

Historik — Svavelvätesanläggning, dörr och gasverksledning

Kondensatorhus blir Svavelvätesanläggning

Enligt situationsplan över området från 1955 benämns byggnaden som Svavelvätesanläggning och inte som Kondensatorhus. Den nya funktionen som svavelvätesanläggning kan ha varit motiv för en ombyggnation, alternativt rivningen som sker någon gång mellan 1939 och 1951. Ritningsmaterial från 1961 visar fundament för apparatur till svavelvätesutvinningen.

Upptagning av dörr

På den sydvästra fasaden har en stor port tagits upp (se bild 21-22). Detta kan eventuellt ha skett i samband att anläggningen för svavelvätesutvinning installerades för att få maskiner ur eller in ur byggnaden. Det är oklart när porten tagits upp men den nuvarande större öppningen finns med på ritningsmaterial från 1962 (se bild 46).

Upptagning för gasverksledning

De luftburna gasverksledningarna går på flygfoton från 1926 fram till 1950 direkt in i Hus 30 (se bild 20 och 26). Öppningen kan ses än idag genom en fortfarande befintlig håltagning på den sydvästra fasaden (se bild 24-25). När denna upptagning görs har inte kunnat klargöras.

Igensättning på sydöstra fasaden

På den sydöstra gaveln finns idag en stor igensatt öppning. Det är oklart när igensättningen görs men den finns med på fotomaterial från 1979 (se bild 23). Byggnaden har i denna del delvis rivits varför igensättningen inte är tidigare än 1951.

Bild 21: Interiört fotografi av portöppning i fasad mot sydväst.

Bild 24: Interiört fotografi av fasad mot sydväst, visar upptagning för gas.

Bild 22: Exteriört fotografi av portöppning i fasad mot sydväst.

Bild 25: Exteriört fotografi av fasad mot sydväst, visar upptagning för gas.

Bild 23: Foto 1979 visande sydöstra och sydvästra fasaden. Källa: SSM

Bild 26: Fotografi odaterat. Källa: SSA

Historik — 2015

På kartmaterial från 1973 benämns byggnaden åter som Kondensatorhus och 2005 som förråd. Då kolgasverksamheten lades ner 1972 är det möjligt att byggnaden redan då övergick till att bli förråd. Idag står byggnaden tom.

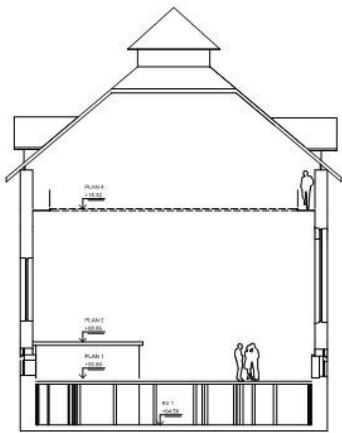

Bild 27.

Bild 28.

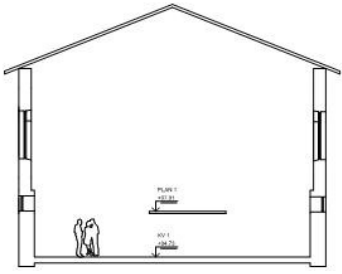

Bild 29.

Bild 30.

Bild 31.

Bild 32.

Fasad mot sydväst

Bild 33.

Fasad mot sydost

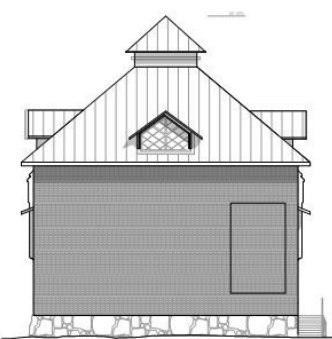

Bild 34.

Fasad mot nordost

Bild 35.

Fasad mot nordväst

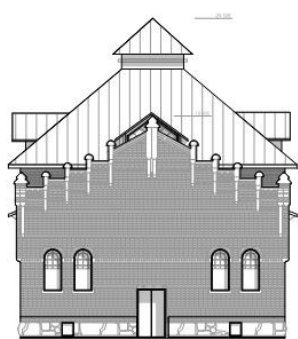

Bild 36.

Tidslinje 1892-2015

Fasad mot sydväst

Fasad mot sydost

Fasad mot nordost

Fasad mot nordväst

1892

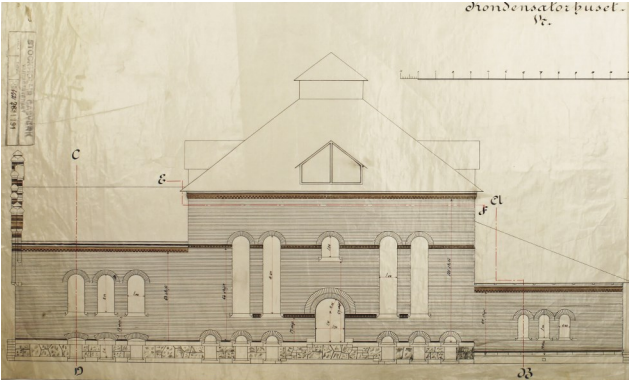

Bild 37.

Bild 38.

Bild 39.

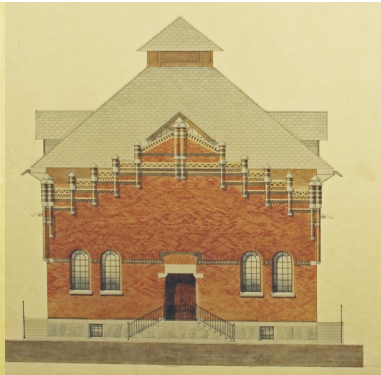

Bild 40.

2015

Bild 41.

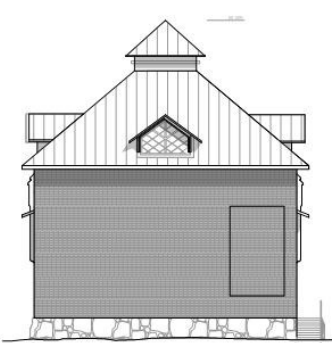

Bild 42.

Bild 43.

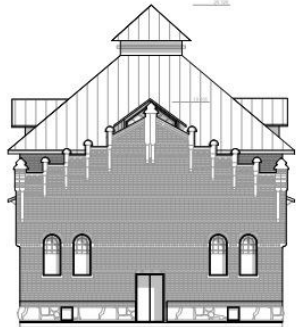

Bild 44.

Tidslinje 1892-2015

Källarvåning

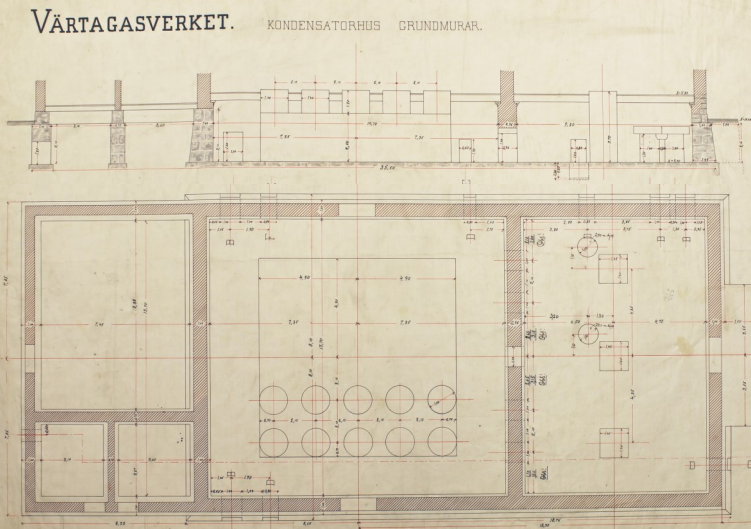

Bild 45.

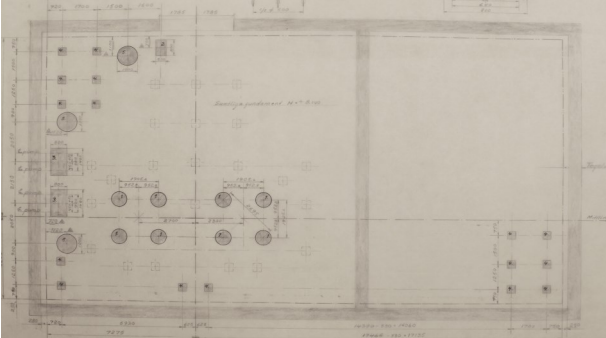

Bild 46.

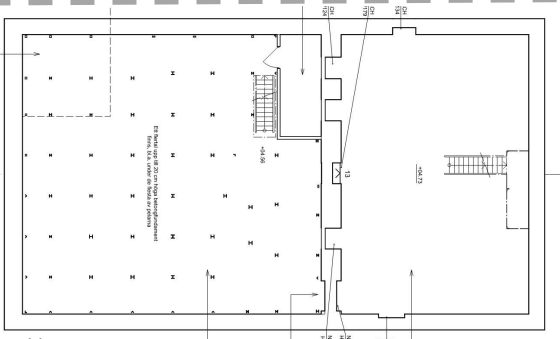

Bild 47.

1890

1962

2015

Plan 1 tr

1892

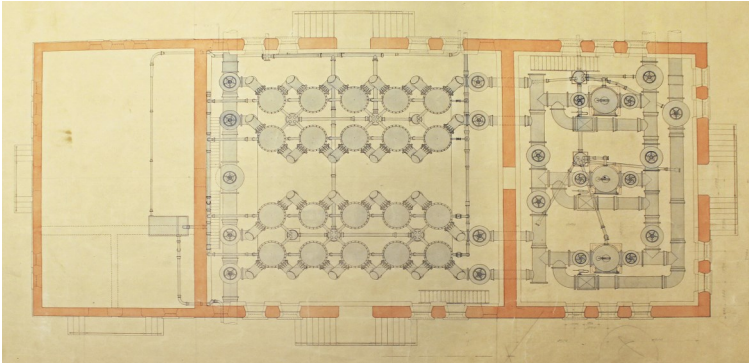

Bild 48.

2015

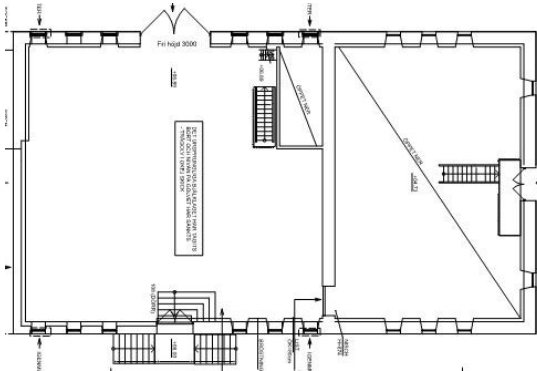

Bild 49.

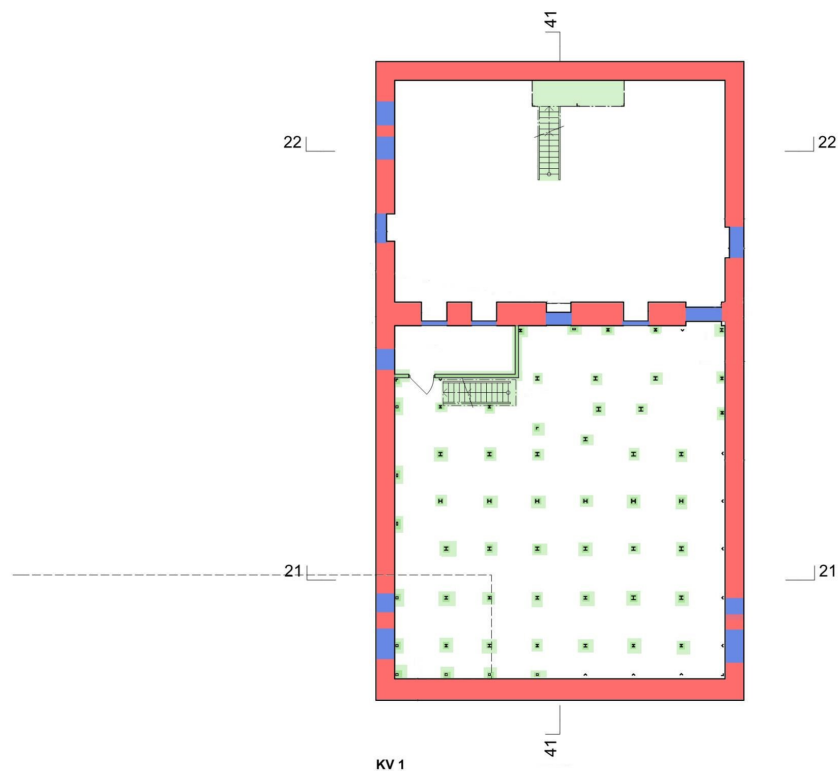
Förändringar i årtal

Historik årtal

1892-93	Nybyggnad
1939-1951	någon gång mellan 1939 och 1951 rivs den södra delen av byggnaden.
1950-tal?	Kondensatorhus blir Svavelvätesanläggning
?	Upptagning av dörr
?	Upptagning för gasverksledning
1951-1972	Igensättning på sydöstra fasaden.
1972	Nedläggning av kolgasverksamheten. Byggnaden byggs troligtvis om till förråd.
2006	Byggnaden används som förråd,
2015	Byggnaden står tom.

Datering av väggar — källarvåning

Dateringen utgår från första kända årtal som angetts på ritning och inte exakt uppförandeår. Detta innebär att alla årtal på väggdateringskartorna anges som cirka.

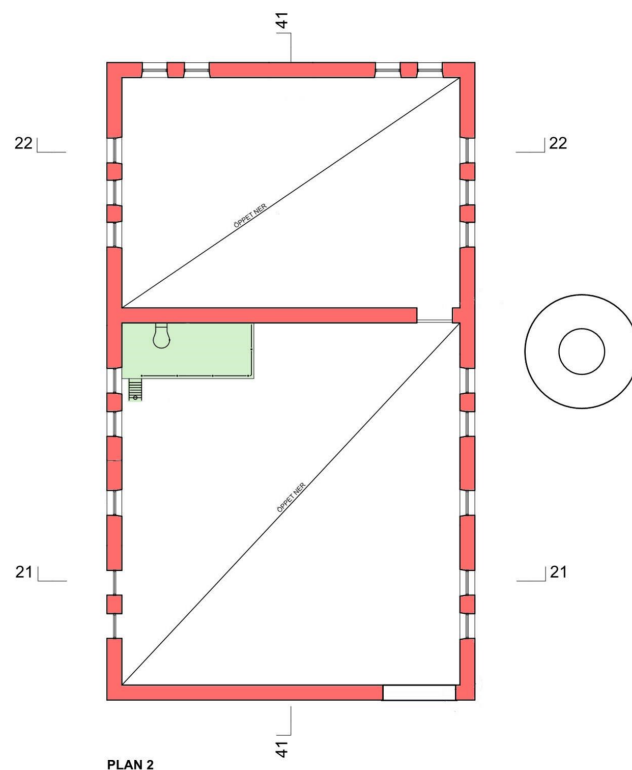

- Byggnadsår
- Osäker datering, tillkommit efter 1960
- Osäker datering, igensatt efter 1960

BET	AVT	ÄNDRINGS AVISER	DATUM	blm.
GASVERKET 				
R.				
P	Projektbyrån Stockholm AB, 08 455 495 00			
A	Koncept Stockholm AB, 08-455 879 00			
KUL2	Björking AB, 010 - 211 80 00			
UPFÖRINGS MR	REKAD AV	HANDFÖRÄGARE		
14U26212		MRS		
DATERING	ANFÖRORD			
2015-03-13	AAA			
Datering av ålder på konstruktion				
BEKÄ	KUL2			blm.
skalenlin	KUL2 1:1-40 1:3001			

Datering av väggar — plan 2

Dateringen utgår från första kända årtal som angetts på ritning och inte exakt uppförandeår. Detta innebär att alla årtal på väggdateringskartorna anges som cirka.

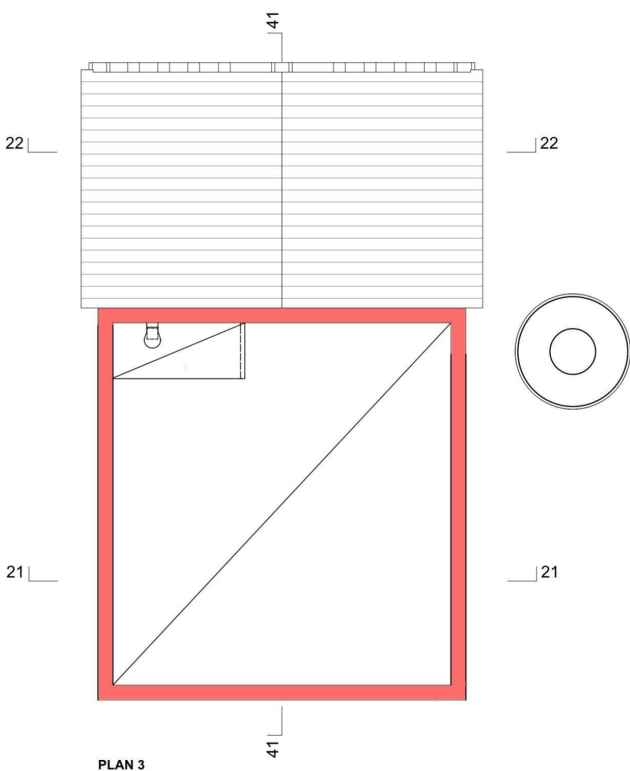

- Byggnadsår
- Osäker datering, tillkommit efter 1960
- Osäker datering, igensatt efter 1960

BET	ART	ÄNDERING AVSEER	DATUM	S
GASVERKET 				
R.				
P	Projektbyrån Stockholm AB, 08 545 495 00			
A	Koncept Stockholm AB, 08-545 879 00			
KUL2	Björking AB, 010 - 211 80 00			
UPPGIFRAG NIS	BETAG AV		HÄMDELKODSARE	
14U26212	AAA		MRS	
EMBETSTID 2015-03-13				
Datering av ålder på konstruktion				
BESLAG		KUL2		2:1-40 1-3020
Ei skalenhet				IS

Datering av väggar — plan 3

Dateringen utgår från första kända årtal som angetts på ritning och inte exakt uppförandeår. Detta innebär att alla årtal på väggdateringskartorna anges som cirka.

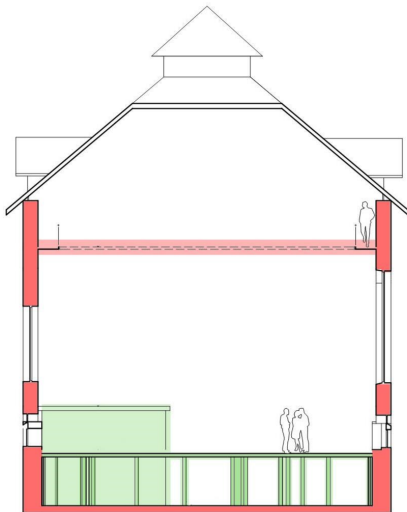

- Byggnadsår
- Osäker datering, tillkommit efter 1960
- Osäker datering, igensatt efter 1960

BET	ANT	ÄNDRING AVSER	DATUM	ÖPN.
GASVERKET				
R.				
P:	Projektbyrå Stockholm AB, 08 545 495 00			
A:	Koncept Stockholm AB, 08-545 879 00			
KUL2	Björking AB, 010 - 211 80 00			
UPPRÄDD AV	REDAV	HANDLÄGGARE		
14U26212		MRS		
DATUM	ANSVARIG			
2015-03-13	AAA			
Datering av ålder på konstruktion				
SKALA	FÖRSTÖR		BET	
Ej skalenlig	KUL2:1-40, 1-3030			

Datering av väggar — sektion

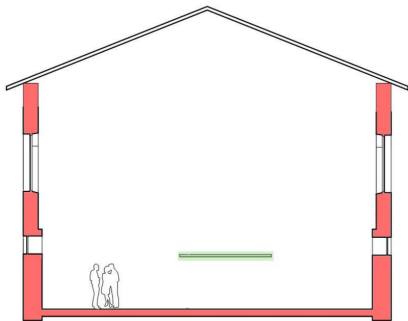
Dateringen utgår från första kända årtal som angetts på ritning och inte exakt uppförandeår. Detta innebär att alla årtal på väggdateringskartorna anges som cirka.

Sektion 21

Sektion 41

Sektion 22

- Byggnadsår
- Osäker datering, tillkommit efter 1960
- Osäker datering, igensatt efter 1960

BET	ART	ÄNDRING AVSEER	DATUM	Skp.
GASVERKET				
				
R.				
P	Projektbyrå Stockholm AB, 08 545 495 00			
A	Koncept Stockholm AB, 08-545 879 00			
KUL2	Björking AB, 010 - 211 80 00			
LUPPORDAG NR 14U26212				
REDAV AV		HÄRRE JÄGARE		
FÖRSTO 2015-03-13		MRS		
ÄNDRAVD AAA		Datering av ålder på konstruktion		
SKALA Ei skalenlig		KUL 2:1-40.2-3011		

Kulturhistorisk karaktärisering — exteriör

Placering i landskapet

Området karaktäriseras av att marken sluttar svagt ner mot vattnet i Husarviken. Karaktäristiskt är även de omkringliggande bergknallarna där berg går i dagen endast i den del av området som utsatts för sprängning, utmed Gasverksvägen. Berget gör framträder även genom att gasklockorna i tegel är placerade på berg och höjer sig över resten av området.

Den aktuella byggnaden är belägen på plan mark och därmed väl anpassad till befintliga marklinjer. Omkringliggande mark utgörs av hårdgjorda ytor som under senare år har varit asfalterade.

Förhållande till omkringliggande bebyggelse

Hus 30 är friliggande och har en placering utmed Bobergs gata, som är en gatusträckning vilken stod färdig och öppnades först 1914. Omkringliggande bebyggelse har ungefär samma höjdskala men flera av dem är volymmässigt mycket större vilket gör att hus 30 uppfattas som en liten byggnad.

De byggnader som flankerar hus 30, dvs. Hus 27 och Hus 26, är båda utförda av tegel. Motstående byggnad, Hus 29, är däremot en träbyggnad.

Byggnaden har aldrig blivit tillbyggd, däremot revs en del av ursprungsbyggnaden, vilket förklarar att den upplevs som indragen i förhållande till vägglivet på hus 26. Byggnaden har ursprungligen haft en mer framträdande roll i bebyggelserummet men upplevs idag som indragen från övrig bebyggelse, sett från sydliga siktlinjer.

Byggnadens exteriör

Även om samtliga volymer på byggnaden är ursprungliga uppfattas den som en byggnad sammansatt av två volymer, den södra och den norra. De olika byggnadskropparna har stora likheter, så som påkostad tegelarkitektur och karaktäriseras av en nationalromantisk rundbågestil.

Byggnaden har färgskiftande tegel murat i kryssförband. I fasaden finns även mönstermurade band i tegel med enhetlig brun kulör med gula inslag. Bandet följer med runt stora delar av byggnaden, främst i höjd med fönstrens högdelar. Som sista tegelskift innan sockeln tar vid finns ett band av enhetligt färgat brunt tegel. Sockeln är av huggen granit.

Flera ändringar i fasaderna har skett, däribland upptagningar för nya portar, igenmurning av tidigare öppningar samt håltagningar som är gjorda av produktionstekniska skäl.

Södra delen

Den södra byggnadsdelen karaktäriseras av en större volym med kvadratisk form. Volymen kröns av ett pyramidtak med lanternin. På taket finns även takkupor som gör att byggnadsdelen får en schweizerinspirerad stil.

Rundbågade fönster med spröjsning finns både delvis i sockeln och tegelfasaden. Fönstren i teglet framträder som mer dominerande på grund av sin höjd. Samtliga fönster är symmetriskt placerade. Droppnäsan är av kalksten. Granittrappan på den östra fasaden utgör ett central-motiv där originalportarna finns kvar. Trappan har steg åt både söder och norr samt smäckra lejdare av smide.

Norra delen

Den norra delen har en lägre volym med ett sadeltak vars takfot ligger under den södra delens takfot. Byggnadsdelen karaktäriseras av den framträdande trappstegsgaveln med toureller. Gaveln har mönstermurning både i liv med övrigt fasadtegel och som relief i form av sågtandning. Sågtandningen följer byggnadsdelen längs med takfoten.

Rundbågefönstren är inte lika höga som på den södra delen, men även de är spröjsade och har en droppnäsa av kalksten.

Bild 50: Byggnaden sett i förhållande till omgivningen. .

Bild 51: Byggnadens södra del.

Bild 52: Byggnadens norra del.

Kulturhistorisk karaktärisering — exteriör

Bild 53: Höga fönster i originalutförande på östra fasaden med bröstmurning i både över- och underkant

Bild 54: Norra och södra delen möter varandra med bl.a. olika takföthöjd.

Sammanfattande karaktärsdrag exteriör

- Delvis ursprunglig volym utan tillbyggnader men upplevs som två olika volymer.
- Torntak på södra delen, sadeltak på norra delen.
- Takkupor i schweizerstil på södra delen.
- Rundbåge/ nationalromantisk stil med
 - trappstegsgavlar utsmyckade med toureller.
 - mönstermurning vid såväl takfot och sockel som runt fasaden i höjd med fönstren.
 - höga, rundbågade fönster med spröjs.
- Färgskiftande tegel i kryssförband.
- Symmetrisk fönsterplacering.
- Spröjsade originalfönster.
- Originalportar i vissa öppningar.
- Granittrappa med smideslejdare, lejdare är inte i originalutförande.
- Detaljer av kalksten.
- Tydliga spår av ändringar, t.ex. nya portar och öppningar gjorda av produktionstekniska skäl.

Bild 55: Förändringar i fasaderna syns tydligt i form, på västra fasaden i form av en ny port samt igensättning av håltagning för produktionsteknisk utrustning.

Bild 56: Trappa på östra fasaden.

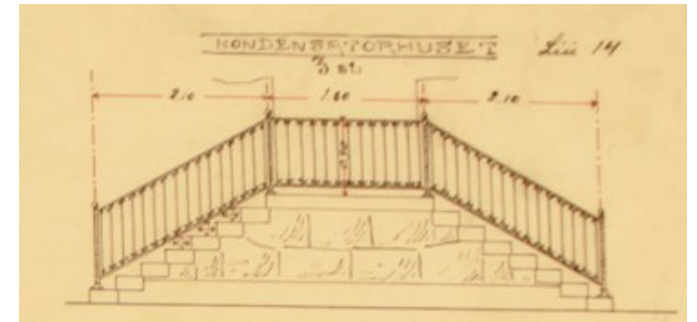

Bild 57: Ritning på originalutförande på östra fasadens trappa. Källa SSA

Bild 58: Detalj av port på norra fasaden.

Kulturhistorisk karaktärisering — interiör

Rumsindelning / invändig struktur

Rumsindelningen är ursprunglig så när som på att en rumsvolym saknas på grund av rivningen som byggnaden genomgått. Karaktäristiskt är upplevelsen av rymd med mycket stor takhöjd där takkonstruktionerna är synliga från golvnivå. I kombination med de många fönstren upplevs rummen som voluminösa.

Samtliga väggar är putsade med vit puts.

Detaljer

De kvarvarande detaljer som finns är mönstermurningar i ett antal av väggarna samt de mycket karaktäristiska gångbryggorna som löper utmed väggarna i den södra byggnadsdelen. Bryggorna är av trä och bärs upp av järnkonsoles samt har lejdare av smide.

Bild 59: Äldre foto där gångbryggan skymtas i bildens övre del. Trots entre-soluppbbyggnaden är den voluminösa känslan påtaglig. Källa: SSA

Sammanfattande karaktärsdrag interiör

- Upplevelsen av voluminösa rum i både södra och norra byggnadsdelen.
 - Smäckra takkonstruktioner av stål och trä.
 - Vitputsade väggar.
 - Mönstermurningar i ett flertal väggar.
 - Bevarade gångbryggor på väggarna i södra delen.
- Även om de putsade väggarna är ett genomgående karaktärsdrag för byggnaden måste hänsyn tas till att putsen kan vara förorenad. Bevarande av karaktärsdrag får inte gå före säkerhet och hälsa. Om det är nödvändigt för sneringen av byggnaden kan putsen därför knäckas bort men bör ersättas med ny puts. Hälsa och säkerhet går även i första hand vad gäller konstruktionslösningar, dock bör man arbeta efter principen att lägga till istället för att ta bort.

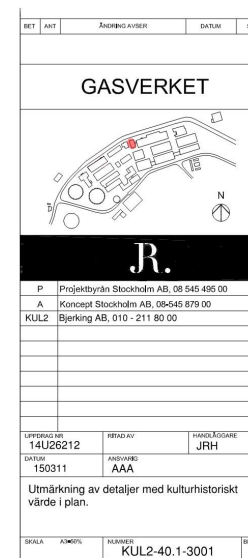
Bild 60: Gångbryggan i södra delen, så som den ser ut idag.

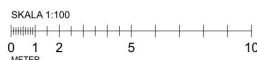
Bild 61: Äldre foto av takkonstruktionen i södra delen. Källa: SSM

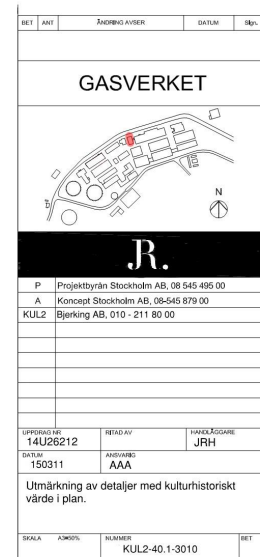

Bild 62: Takkonstruktionen i norra delen.

Bevarandevärda väggar redovisas på separat ritning.

Bevarandevärda väggar redovisas på separat ritning.

Kulturhistorisk värdering

Dokumentvärde

Arkitekturhistoriskt värde

Ursprungsbyggnaden är ritad av Ferdinand Boberg, verksam mellan 1884 och 1915. Boberg anslöt sig till sin tids moderna realistiska rörelse vilken hade koppling till den allt mer framväxande industriarkitekturen. Det innebar att det var väsentligt att material och konstruktioner visades upp på ett tydligt och ärligt sätt samt att byggnadens innehåll skulle styra dess utformning.⁸

Boberg fick sitt stora genombrott som arkitekt med Gävle brandstation, ritad 1890. Efter detta följde en karriär med ett flertal märkesbyggnader som t.ex. Rosenbad, Bjertorps slott och Nordiska Kompaniet.⁹ Hus 30 är en av de byggnader som Boberg ritat och är därmed även en del i förståelsen för arkitektens utveckling och de arkitektursvallningar som pågick under Bobergs yrkesverksamma tid. Som en del i detta nationella sammanhang har Hus 30 ett mycket stort arkitekturhistoriskt värde.

Samhällshistoriskt värde

Gasproduktionen har varit en viktig del i Stockholms historia, både vad gäller industrins framväxt men även vad gäller bekvämlighet för stadens invånare. Området och dess byggnader har därmed ett stort samhällshistoriskt värde som visar gasproduktionen som en av faktorerna till Stockholms framväxt.

Bild 63: Bjertorps slott, Varaslättan i Västergötland.

Industrihistoriskt värde

Byggnaderna i området bidrar både tillsammans och enskilt med ett industrihistoriskt värde. Gasverksområden har uppförts även på andra håll i Sverige, men området i Stockholm har flest bevarade byggnader vilket gör att produktionslinjen till stor del fortfarande går att avläsa på ett tydligt sätt.

Hus 30 hyser inte längre någon produktionsteknisk utrustning, spåren av produktionen syns istället främst som fasadändringar. På så vis har hus 30 i sig själv ett industrihistoriskt värde men bidrar även till områdets sammantaget mycket stora industrihistoriska värde.

Byggnadsteknikhistoriskt värde

Det byggnadsteknikhistoriska värdet återfinns främst i takkonstruktionerna. I den norra byggnadsdelen bärs sadeltaket upp av en smäcker fackverkskonstruktion i stål. I den södra delen bärs pyramidtaget upp av en konstruktion där trä och stål har kombinerats. Konstruktionerna följer Bobergs arkitektur- och konstruktionsrealism samt visar på det intresse många arkitekter vid den tiden hade för ingenjörskonsten.

Upplevelsevärde

Arkitektoniskt värde

Byggnadens karaktär som sammansatt av två olika delar, trots att båda volymerna är uppförda samtidigt, ger byggnaden ett eget uttryck. Den präglas dock starkt av den nationalromantiska rundbågestilen och de karaktärsdrag som beskrivs i föregående kapitel.

Miljöskapande värde exteriör

Som en del av bebyggelsen i Gasverksområdet har hus 30 ett mycket stort miljöskapande värde. Byggnaderna i området har sinsemellan har stora skillnader. Bebyggelsens volym, material och färgskala innebär ändå att bebyggelsen uppfattas som enhetlig. Hus 30 smälter in i detta sammanhang och kan därför tillskrivas ett stort miljöskapande värde.

Miljöskapande värde interiör

Upplevelsen av rymd i såväl den norra som den södra delen bedöms ha ett mycket stort miljöskapande värde för byggnadens interiör.

Kontinuitetsvärde

Byggnaden har under hela sin tid varit en del i ett industrisammanhang och det finns på så vis ett kontinuitetsvärde i byggnadens användning. Eftersom gasproduktionen är helt nedlagt sedan några år tillbaka har kontinuitetsvärdet brutits då det inte längre kommer vara aktuellt med en produktionsinriktad verksamhet i någon av de gamla byggnaderna i området.

Förstärkande värden

Pedagogiskt värde

Industrimiljöer är föränderliga genom att tekniska framsteg ställer nya krav på befintliga byggnader och miljöer vid omställning av verksamheten. I Gasverksområdet i Hjorthagen syns omställningarna i produktionen tydligt både på de enskilda byggnaderna men även på miljön som helhet.

För hus 30 blir det pedagogiska värdet påtagligt genom att det är möjligt att avläsa de produktionstekniska omställningarna genom fasadändringarna. Tilläggen är tydligt avläsbara vilket förhöjer det pedagogiska värdet.

Autenticitet

Hus 30 har hög autenticitetsfaktor med avseende på att få ändringar har gjorts vad gäller invändiga ombyggnationer och att inga tillbyggnader är gjorda. Byggnaden har visserligen genomgått en del fasadändringar men dessa har genomförts enligt en princip där element har tillkommit i högre grad än att någonting har plockats bort. Det innebär att byggnaden har hög autenticitetsgrad.

Kultuhistorisk värdering

Sammanvägning av värden

Vid sammanvägningen av de förstärkande värdena bör det pedagogiska värdet värnas i högre grad än autenticiteten. Detta med orsak av att byggnaden bär tydliga spår efter alla omställningar den genomgått. Ytterst få industribyggnader har en mycket hög grad av autenticitet just eftersom att de anpassats till förändrad produktion. Som exempel på en av de få industribyggnaderna i Sverige med hög grad av autenticitet kan nämnas Rydals museum i Marks Kommun.

Däremot är möjligheten att avläsa byggnadens alla förändringar, det pedagogiska värdet, mycket stort för hus 30. Att även fortsättningsvis kunna avläsa förändringar i byggnadens användningssätt ses som mer betydelsefullt än att autenticiteten värnas. Dock måste kommande förändringar av byggnaden underordna sig byggnadens volymer samt att de inte på något annat sätt är allt för avvikande och dominerande, annars riskerar de arkitektoniska värdena att gå förlorade.

Det byggnadsteknikhistoriska värdet ha också det ett pedagogiskt värde, genom att visa hur krafterna i byggnaden tas upp. Om förändringar görs av byggnaden väger det byggnadsteknikhistoriska värdet stor tyngt eftersom det var en av grundstenarna i Bobergs tidiga byggnader.

Tillsammans med det arkitektoniska värdet väger den byggnadsteknikhistoriska värdet tyngre än det pedagogiska värdet vilket innebär att ändringar av byggnaden ska göras så att konstruktionerna fortfarande är synliga samt att tillkommande byggnadsdetaljer eller ändringar inte dominerar över ursprungsarkitekturen.

Det miljöskapande värdet för interiören väger också mycket tungt, så till vida att rummen även efter eventuella förändringar bör vara möjliga att upplevas. Det innebär dock inte att nya våningsplan inte får läggas till, utan det innebär att om nya våningsplan läggs till ska dessa utformas så att rumsvolymerna fortfarande kan upplevas. På så vis kan ett pedagogiskt tillskott möjliggöras.

För att säkerställa det pedagogiska värdet där tillägg är tydligt urskiljbara bör nya tillägg inte utformas som pastischer. Vägledande för kommande ändringar är således ändringar som redan är utförda.

Det arkitektoniska värdet är nära sammankopplat med det arkitekturhistoriska värdet. Om det arkitektoniska värdet minskar kommer även det arkitekturhistoriska värdet att minska, vilket har en påverkan på nationell nivå vad gäller förståelsen för Bobergs samlade verk.

Bild 64: interiör i och innertak.

Bild 65: Byggnaden möter den intelligande skorstenen samt detalj av sågtandning vi takfot

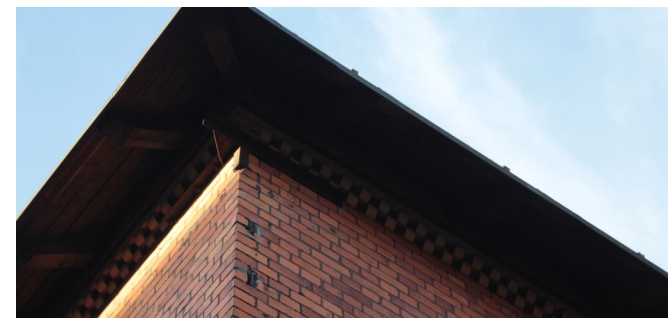

Bild 66: Upplevelsen av rum är ett viktigt interiört miljöskapande värde.

Källhänvisning

¹ [http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kondensation-\(2\)](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kondensation-(2)). hämtad 2015-02-27

² *Stockholms belysning: utgifven med anledning af Gasverkets femtioåriga tillvaro, den 18 december 1903*, 2. uppl., Stockholms gasverk, Stockholm, 1903, s 63

³ [http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kondensation-\(2\)](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kondensation-(2)). 2015-02-27

⁴ *Stockholms belysning: utgifven med anledning af Gasverkets femtioåriga tillvaro, den 18 december 1903*, 2. uppl., Stockholms gasverk, Stockholm, 1903, s 84

⁵ *Stockholms belysning: utgifven med anledning af Gasverkets femtioåriga tillvaro, den 18 december 1903*, 2. uppl., Stockholms gasverk, Stockholm, 1903, s 84

⁶ *Svenska gasverksföreningens årsbok.*, SGF, Stockholm, utgåva år 1926. s 38

⁷ *Stockholms belysning: utgifven med anledning af Gasverkets femtioåriga tillvaro, den 18 december 1903*, 2. uppl., Stockholms gasverk, Stockholm, 1903, s 84

⁸ G Ferdinand Boberg, urn:sbl:17840, Svenskt biografiskt lexikon (art av Ragnar Josephson.), hämtad 2015-02-27

⁹ Andersson, Thorbjörn & Caldenby, Claes (red.), *Att bygga ett land: 1900-talets svenska arkitektur*, Bygghälsningsrådet, Stockholm, 1998, s 374

Källhänvisning bilder

Bild 1: Situationsplan. Bjerking AB.

Bild 2: Stockholms belysning: utgifven med anledning af Gasverkets femtioåriga tillvaro, den 18 december 1903, 2. uppl., Stockholms gasverk, Stockholm, 1903, sid. 78.

Bild 3: SSM E27226/Digitala stadsmuseet: Hjorthagen B, sid. 40,

Bild 4: Stockholms belysning: utgifven med anledning af Gasverkets femtioåriga tillvaro, den 18 december 1903, 2. uppl., Stockholms gasverk, Stockholm, 1903, sid. 78.

Bild 5: SSM E27226/Digitala stadsmuseet: Hjorthagen B, sid. 033.

Bild 6: Stadsarkivet\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J3\J3 B\J3 B 23

Bild 7: Stadsarkivet\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J3\J3 B\J3 B 23

Bild 8: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 9: Stadsarkivet\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J3\J3 B\J3 B 20

Bild 10: Stadsarkivet\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J3\J3 B\J3 B 20

Bild 11: SSM E27226/Digitala stadsmuseet: Hjorthagen B, sid. 065

Bild 12: Stadsarkivet\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J3\J3 B\J3 B 9

Bild 13: SSM E27226/Digitala stadsmuseet: Hjorthagen B, sid. 068

Bild 14: SSM E27226/Digitala stadsmuseet: Hjorthagen B, sid. 068

Bild 15: SSM E27226/Digitala stadsmuseet: Hjorthagen B, sid. 065

Bild 16: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 17: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 18: Svenska gasföreningens årsbok, 1926, tredje årgången, sid. 33.

Bild 19: Stadsmuseet\digitala arkivet\allmänna utsikter Oscar Bladh 1939, sid. 097. Bild från 1921.

Bild 20: Gasverket i Värtan: årsprojekt 2005-2006 vid Konsthögskolans arkitekturskola, Stockholm, 2006 sid. 6

Bild 21: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 22: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 23: SSM\digitala stadsarkivet\4820_19_sv, sid 172 (S82-0405-05)

Bild 24: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 25: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 26: SSA\2835B Sthlm gas och vattenverks. Gasv\F20\BA 2

Bild 27: Sektionsritning. Källa: Koncept

Bild 28: Sektionsritning. Källa: Koncept

Bild 29: Sektionsritning. Källa: Koncept

Bild 30: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 31: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 32: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 33: Fasadritning. Källa: Koncept

Bild 34: Fasadritning. Källa: Koncept

Bild 35: Fasadritning. Källa: Koncept

Bild 36: Fasadritning. Källa: Koncept

Bild 37: Stadsarkivet\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J1\J1 D\J1 D 09g

Bild 38: Stadsarkivet\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J3\J3 B\J3 B 23

Bild 39: Stadsarkivet\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J3\J3 B\J3 B 23

Bild 40: Stadsarkivet\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J3\J3 B\J3 B 23

Bild 41: Fasadritning. Källa: Koncept

Bild 42: Fasadritning. Källa: Koncept

Bild 43: Fasadritning. Källa: Koncept

Bild 44: Fasadritning. Källa: Koncept

Bild 45: Stadsarkivet\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J1 D\09g

Bild 46: SSA0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J1\J1 B\ 64c

Bild 47: Planritning kv. Källa: Koncept

Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 48: Stadsarkivet\Kungsklippan Kart och ritningsarkiv, 2014-12-03 SGN\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J3\J3 B\J3 B 1

Bild 49: Planritning plan 1. Källa: Koncept

Källhänvisning bilder

Bild 50: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 51: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 52: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 53: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 54: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 55: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 56: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 57: Stadsarkivet\Kungsklippan Kart och ritningsarkiv, 2014-12-03 SGN\0045B Stockholms Gasverk, tilläggsleverans\J3\J3 B\J3 B 14

Bild 58: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 59: Stadsarkivet\Frihamnen arkivdepå\2835B Stockholms gas och vattenverksamhet, Gasverksamheten\F20BA\2

Bild 60: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 61: Stadsmuseet\digitala arkivet\4820_19 sid 172 (S82-0403-6), 1979

Bild 62: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 63: <http://www.kringla.nu/kringla/sok?text=bjertorp+slott&referens=raa/bbr/21400000580957>, hämtad 2015-02-27

Bild 64: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 65: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Bild 66: Fotografi, Bjerking AB, 2014-11-19

Källor

Arkiv

Allmänna Topografiska Arkivet (ATA)

Stockholms Stadsarkiv (SSA)

Stockholms stadsbyggnadskontor (SBK)

Stockholms Stadsmuseum (SSM)

Litteratur

Andersson, Thorbjörn & Caldenby, Claes (red.), *Att bygga ett land: 1900-talets svenska arkitektur*, Bygghälsningsrådet, Stockholm, 1998

Gasverket i Värtan: årsprojekt 2005-2006 vid Konsthögskolans arkitekturskola, Avd. för restaureringskonst, [Ny utg.], Stockholmia i samarbete med Konsthögskolans arkitekturskola, Stockholm, 2006

Stockholms belysning: utgifven med anledning af Gasverkets femtioåriga tillvaro, den 18 december 1903, 2. uppl., Stockholms gasverk, Stockholm, 1903

Svenska gasverksföreningens årsbok., SGF, Stockholm, 1924-1967

Unnerbäck, R. Axel (2002). *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.

Internetkällor

Checklista karaktärsdrag, Boverket <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/Kulturvarden/Exempel-/Checklista-karaktarsdrag/>, hämtad 2015-02-25

G Ferdinand Boberg, urn:sbl:17840, Svenskt biografiskt lexikon (art av Ragnar Josephson.), hämtad 2015-02-27

Kringla arkiv <http://www.kringla.nu/kringla/sok?text=bjertorp+slott&referens=raa/bbr/21400000580957>, hämtad 2015-02-27

Granskade handlingar

Relationshandlingar plan, fasader och sektioner, daterade 2014-01-16, Koncept Stockholm

Lagstiftning

Jordabalken (1970:994).

KML, Kulturmiljölag (1988:950), tidigare Kulturminneslagen (1988:950).

MB, Miljöbalk (1998:808).

PBL, Plan- och bygglag (2010:900).

PBF, Plan- och byggförordningen (2011:338).

